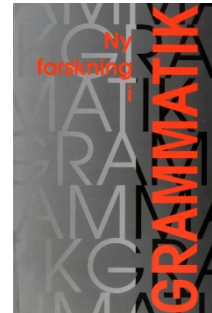

Ny Forskning i Grammatik

Titel: De to infinitiver i dansk: Et proklitisk paradigme
Forfatter: Peter Juul Nielsen
Kilde: Ny Forskning i Grammatik 17, 2010, s. 87-108
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2010

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

De to infinitiver i dansk: Et proklitisk paradigme

Peter Juul Nielsen

1. Indledning

Infinitiv i dansk siges at optræde enten 'som den er' eller med infinitivmarkøren *at*, også kaldet nøgen infinitiv over for *at*-infinitiv. Disse betegnelser giver ikke nogen oplysninger om semantikken i udtryksforskellen, og der er da også sparsomt med analyser af forskellen på infinitiv med og uden *at* og ikke mindst relationen mellem de to varianter. Alene af den grund giver det god mening at se nærmere på udtrykskontrasten og undersøge hvilken semantik der måtte knytte sig til den. Infinitivernes opførsel og indbyrdes relationer rejser også morfosyntaktiske spørgsmål af mere almen karakter, bl.a. forskellen mellem bøjning og afledning, nulelementer i grammatisk beskrivelse og paradigmebegrebet.

I denne artikel vil jeg undersøge grundlaget for at tale om de to infinitiver som et grammatisk paradigme. Der er næppe nogen der vil være uenig i at dannelsen og anvendelsen af de to infinitiver tilhører den danske grammatik, og hvis infinitiverne er en del af det grammatiske system, er der grund til at spørge om de er paradigmatiske organiseret på samme måde som det øvrige grammatiske system ifølge paradigmatheorien i Heltoft (1996) og i Nørgård-Sørensen et al. (ms). Min pointe vil være at man faktisk kan tale om et paradigme bestående af en opposition mellem to tegn der udtrykkes med 0 og *at*. Jeg taler derfor om 0-infinitiv i stedet for nøgen infinitiv.

Efter en kort præsentation af paradigmebegrebet vil jeg beskrive infinitivens opbygning og give et overblik over de to infinitivers forskellige funktioner hvorefter jeg vil diskutere *ats* morfosyntaktiske status. Dernæst vil jeg diskutere nulbegrebet, hvorefter der følger en analyse af genitiv i dansk som fungerer som model for beskrivelsen af infinitivop-

positionen. Til sidst vil jeg præsentere en analyse af 0 over for *at* som et proklitisk paradigme og skitsere nogle overvejelser om den semantiske kodning i dette paradigme.

1.1. Paradigmebegrebet

Jeg tager udgangspunkt i beskrivelsen af grammatiske paradigmer i Nørgård-Sørensen et al. (ms), Heltoft (1996) og *Grammatik over det Danske Sprog* af Hansen & Heltoft (fortryk, 2007, der henvises herefter til GDS). Heltoft definerer simpelthen grammatikalitet som det forhold at der under bestemte omstændigheder skal vælges mellem to eller flere sproglige tegn som kontrasterer med hinanden i udtryk såvel som i indhold (Heltoft 1996: 476). Denne opfattelse af forbindelsen mellem paradigmaticitet og grammatikalitet er også central i Nørgård-Sørensen et al. (ms: 2, 5-6 *et passim*) som følgende paradigmekarakteristik bygger på.

Et grammatisk paradigme er et lukket sæt af sproglige tegn med en udtryksside og en indholdsside, og der skal under bestemte omstændigheder vælges imellem disse paradigmemedlemmer. Ud over kravet om et lukket sæt af tegn har paradigmet to centrale karakteristika. Det ene er **domænet**, som er den sproglige kontekst der muliggør og nødvendiggør valget i paradigmet, det der udløser paradigmevalget. I et traditionelt bøjningsparadigme er det en bestemt slags ordstamme som muliggør og nødvendiggør valget mellem forskellige bøjningsendelser. Det andet centrale karakteristikon er **rammen**, det semantiske felt som er det samlende fællestræk for paradigmets medlemmer i forhold til hvilket medlemmerne adskiller sig fra hinanden i kraft af at de er kontrasterende specifikationer. Et eksempel på et sådant grammatisk paradigme er numerus i dansk. Domænet er substantivstammer, rammen er numerus, og de kontrasterende medlemmer er singularis og pluralis, udtrykt med -0 over for -er (blandt flere mulige pluralisallomorfer):

(1) bil-0 vs. bil-er

Det er denne definition på et grammatisk paradigme der vil blive brugt i den følgende undersøgelse af infinitiverne.

2. 0-infinitiv og *at*-infinitivs form og funktion

Infinitiv dannes ved tilføjelse af *-e* (udtalt [ə] i distinkt tale) til verbalstammen:

- (2) sov-e, spis-e, diskuter-e, mail-e

Undtagelsen herfra er infinitiv af verbalstammer med vokaludlyd med hovedtryk og stød hvor *-e* bortreduceres:

- (3) se, gå, dø

Den såkaldte infinitivmarkør *at* er ikke helt uproblematisk at klassificere i et synkront perspektiv. Det er fx vanskeligt at beskrive *at* som medlem af en kendt ordklasse. Historisk set er der tale om en oprindelig direktionel præposition (der eksisterer i moderne dansk som *ad*) parallelt med moderne islandsk *að*, engelsk *to* og tysk *zu* som også oprindeligt kommer af (og stadig fungerer som) præpositioner (Haspelmath 1989). *At* udtales i almindeligt talesprog som [ɔ] og falder derfor normalt lydligt sammen med konjunktionen *og*, men adskiller sig fra ledsætningskonjunktionen *at* som aldrig bliver til [ɔ]. *At*'s nærmere morfosyntaktiske status beskrives i afsnit 4. I det følgende gives en kort (og ikke udtømmende) oversigt over anvendelsen af 0-infinitiv og *at*-infinitiv. De anførte eksempler er mine medmindre andet er angivet.

2.1. Brug af 0-infinitiv

0-infinitiven optræder enten som del af et komplekst prædikat uden status som selvstændigt led i det syntaktiske indhold eller som et selvstændigt led i såvel udtryks- som indholdssyntaksen (GDS: 141-143, 262, 1829). I komplekse prædikater kombineres 0-infinitiven med modalverber:

- (4) jeg vil sove
(5) de har skullet komme

Som selvstændigt verbalt led bruges den først og fremmest i konstruktionen som GDS kalder objekt med verbal infinitiv (GDS: 1829, traditionens akkusativ med infinitiv):

- (6) jeg så ham cykle
 (7) dem havde hun aldrig hørt brokke sig

I denne konstruktion er infinitiven altså et selvstændigt led, men det er styret af et overordnet verbum. Som styrende verber optræder sanseverber og kognitive verber, det regulative verbum *bede* og det kausative verbum *lade* (GDS: 1839).

0-infinitiven anvendes også som selvstændigt verbalt led uden et overordnet styrende verbum, nemlig i sætningsemner uden finit hvor 0-infinitiven er det eneste prædikat (GDS: 918-923). Disse nonfinitte prædikationer har subjektive modusbetydninger. Funktionen kan således være imperativisk (8), emotiv/optativisk (9) (eksempel fra GDS: 922) eller deliberativ (med interrogativ konstruktion) (10):

- (8) ikke pille!
 (9) blot slentre gennem regn
 (10) hvorfor bekymre sig om det?

Alle de ovenfor beskrevne anvendelser af 0-infinitiv har verbal karakter: 0-infinitiven er prædicerende element og udgør prædikationens semantiske kerne i alle typer, såvel de finitte sætningskonstruktioner som de nonfinitte sætningsemner. Dog kan en infinitiv med nominal funktion som står i fundamentfeltet, optræde i 0-form selv om den ellers skal stå med *at* (GDS: 2254, eksempel herfra):

- (11) se fjernsyn havde de ikke overvejet (jf. de havde ikke overvejet at se fjernsyn)

Se nærmere om dette i afsnit 2.3.

2.2. Brug af *at*-infinitiv

At-infinitiven har en række forskellige anvendelser hvoraf nogle er klart nominale, mens andre har ikke-nominal, mere adverbial eller endda verbal karakter. Som nominal anvendes *at*-infinitiv som kerneargument (positivled i GDS-terminologi, GDS: 1517-1520), dvs. subjekt og objekt. Her kan *at*-infinitiven, som alle nominaler, pronominaliseres:

- (12) at holde i kø irriterer de fleste (jf. det irriterer de fleste)
 (13) de fleste hader at holde i kø (jf. de fleste hader det)

At-infinitiven kan ikke være indirekte objekt. Derimod kan den uden videre optræde som nominalt prædikat:

- (14) målet var at slå verdensrekorden

At-infinitiven fungerer også som NP i præpositionsforbindelse:

- (15) vi snakkede om at holde en fest
 (16) ministeren er ekspert i at tale udenom

I hvert fald en del præpositionforbindelser med *at*-infinitiv må regnes for antiled, fx subjektets antiled (17), og komitativled, fx koobjekt (18) (GDS: 1520-1527):

- (17) det går godt med at få grammatikken færdig
 (18) man kan sammenligne det med at få et blackout

Som nævnt ovenfor kan en nominal *at*-infinitiv ofte erstattes med en 0-infinitiv når den står i fundamentfeltet.

At-infinitivens ikke-nominale funktioner er karakteriseret ved at infinitiverne ikke lader sig pronominalisere. I en del konstruktioner har *at*-infinitiven adverbiallignende funktion og betegner mulighed eller hensigt. En række af sådanne konstruktioner samles i GDS under betegnelsen infinitiv med dobbeltrelation (GDS: 1879ff), og det karakteristiske for disse er at et af sætningens udtryksled er indholdsled for både det styrende verbum og for infinitiven (i (20) nedenfor er *et æble* direkte objekt for både *købte* og *at spise*), og som indholdssubjekt for infinitiven har konstruktionstypen en interessant der er fakultativt udtrykt, i eksempel (20) som det styrende verbums subjekt. *At*-infinitiven kan som nævnt ikke pronominaliseres:

- (19) her står et par stole at sidde på (jf. *det står her et par stole)
 (20) hun købte et æble at spise (jf. *det købte hun et æble)

En anden, særlig interessant ikke-nominal funktion finder man i den komplekse og vanskeligt analyserbare konstruktion med *at*-infinitiv og inkoativt, kontinuativt eller egressivt styrende verbum (Heltoft 2001: 89), fx *begynde* og *vedblive*.

- (22) vejret begyndte at blive varmere (*vejret begyndte det)
 (23) det vedblev at regne (*det vedblev det)

Det er ikke klart præcis hvilken syntaktisk funktion *at*-infinitiven har i denne konstruktion, men det er tydeligt at der ikke er tale om en nominal funktion da infinitiven som vist ikke kan pronominaliseres, og det synes også utilfredsstillende at betegne *at*-infinitivens funktion som adverbial. GDS beskriver infinitiven som et frit valensled i det syntaktiske udtryk og et nedskrevet subjekt i indholdssyntaksen (GDS: 1860). 'Nedskrevet subjekt' betegner her den asymmetriske relation at infinitiven betragtes som et subjekt hvad angår semantisk status (den antages at være en form for subjekt for *begynde*), men at det er degraderet i udtrykket til et mere perifert sætningsled (jf. GDS: 156-158). Det er dog ikke tydeligt præcis hvordan *at*-infinitivens funktion skal fortolkes ud fra de to betegnelser frit valensled og nedskrevet subjekt. Andetsteds kaldes denne *at*-infinitiv for adverbial infinitiv (GDS: 1856), men det er ikke klart hvad det adverbialle ved infinitiven er, og der er under alle omstændigheder ikke tale om en frit tilføjet specifikation til sætningen. Eftersom det styrende verbum semantisk set alene bidrager med en specifikation af aspekt eller aktionsart og ikke er involveret i valensstyringen af subjektet (*begynde*, *vedblive* etc. stiller ingen krav til subjektets beskaffenhed, hvorved de minder om hjælpeverber), og eftersom infinitiven virker som prædikationens egentlige (semantiske) verbale kerne, kunne man snarere fristes til at sige at *at*-infinitiven i denne konstruktion har verbal funktion.

Endskønt denne oversigt over *at*-infinitivens funktioner på ingen måde er udtømmende, kan det konstateres at *at*-infinitiven har nominale funktioner der måske nok kan betragtes som de primære, men dertil har en række ikke-nominale funktioner af adverbial eller ligefrem verbal karakter der selv hvis de burde betragtes som sekundære, ikke kan negligeres som værende perifere afvigelser.

2.3. Fordelingen af funktioner på de to infinitiver

Der viser sig et mønster for fordelingen af funktioner på de to infinitiver: 0-infinitiven har udelukkende verbal funktion, mens *at*-infinitiven først og fremmest har ikke-verbale funktioner. *At*-infinitivens nominale funktion kan med en vis ret siges at være særligt fremtrædende, og dette er baggrunden for at GDS har valgt at omtale 0-infinitiv og *at*-infinitiv som henholdsvis verbal infinitiv og nominal infinitiv (GDS: 264, 824). Det forekommer dog ikke helt berettiget at beskrive *at*-infinitiven som nominal, da den som vist ofte har ikke-nominal funktion. Analysen af infinitivernes funktioner lægger snarere op til en distinktion mellem en funktionsmæssigt smal verbal infinitiv og en bredere ikke-verbal infinitiv. Denne opfattelse vil blive taget op igen i afsnit 7.

Som nævnt i afsnit 2.1. kan en 0-infinitiv have samme funktion som en nominal *at*-infinitiv når den står i fundamentfeltet. Dermed fremstår billedet af 0-infinitiv som den snævert definerede verbale infinitiv mindre klart. Det er dog kun når infinitiven står i fundamentfeltet, og tilsyneladende næsten aldrig når infinitiven er subjekt (GDS: 2255):

- (24) spille matador har vi ikke lyst til
- (25) *vi har ikke lyst til spille matador
- (26) ?spille matador varer for længe

I GDS foreslås den fortolkning at fraværet af *at* markerer at infinitiven er et led fra indholdsfeltet (dvs. ikke subjekt). Årsagerne til denne udeladelse af *at* og dens betydning for beskrivelsen af 0/*at*-oppositionen vil ikke blive analyseret nærmere her, og fænomenet kan derfor tænkes at give anledning til et vist forbehold over for den senere skitserede paradigmeanalyse.

Er man interesseret i at undersøge den mulige paradigmatiske organisering af infinitiverne, må man som tidligere nævnt finde ud af både hvordan medlemmerne af paradigmet adskiller sig fra hinanden, dvs. hvilken forskel der udgør oppositionen, og hvad der er fælles for medlemmerne og holder dem sammen. Som vist er der en ret tydelig systematisk forskel mellem infinitiverne, men det er også klart at 0-infinitiv og *at*-infinitiv har stort set totalt forskellige syntaktiske funktioner. Dette rejser et fundamentalt spørgsmål om hvorvidt de to verbalformer

overhovedet kan sammenlignes inden for rammerne af teorien om en paradigmatiske opposition hvor der vælges mellem to (eller flere) kontrasterende medlemmer. Det er typisk for de klassiske paradigmer, primært bøjningsparadigmer, at de kan beskrives som valg inden for en fast syntaktisk kontekst; for det danske tempusvalg mellem præsens og præteritum er det finitte verbum i sætningens neksusforbindelse den nødvendige og invariante kontekst. Der kan af den grund opstilles minimalpar der isolerer de semantiske konsekvenser af kontrasterende udtryksvalg, og disse minimalpar kan så danne grundlag for afdækningen af paradigmets semantiske ramme. For oppositionen 0-infinitiv over for *at*-infinitiv er det svært at finde minimalpar, hvis overhovedet muligt, fordi der med tilvalget af *at* (altså valget af *at* frem for ingenting) sker et syntaktisk skift fra én kategori til en anden. Dermed må undersøgelsen af infinitivernes paradigmatiske forholde sig til spørgsmålet om bøjning over for afledning.

3. Bøjning og afledning

Traditionelt skelnes der mellem bøjning og afledning ud fra et sæt af kriterier eller karakteristika, fx grammatisk fænomen vs. leksikalsk fænomen og bevarelse af ordklasse- eller kategoritilhørsforhold vs. ordklasse-/kategoriskift (Bauer 1988: 12-13, 73-84). Det er ikke meningen her at give en dækkende præsentation af alle disse kriterier eller fremlægge en egentlig analyse af deres individuelle styrker og svagheder eller hele kriteriesæt-tilgangens anvendelighed. Formålet er blot at vise hvordan infinitivkontrasten ligger skævt i forhold til nogle af de kriterier man blandt andet finder hos Bauer (jf. henvisningen ovenfor), og som normalt opfattes som centrale.

Forholdet mellem 0-infinitiv og *at*-infinitiv ligner bøjning på næsten alle punkter. Det må bestemt betragtes som et grammatisk fænomen frem for et leksikalsk; der dannes forskellige former af samme verbalstamme og altså ikke nye stammer som typisk ved afledning; betydningen er altid regelmæssig, og processen er fuldt produktiv, hvilket typisk ikke gælder for afledning, og der benyttes et lukket sæt af morfemer hvilket ofte ses som kriterium for bøjning. Om dette sæt består af blot ét morfem som kan være til stede eller være fraværende, eller af to morfemer hvoraf det ene har 0-udtryk, diskuteres nærmere nedenfor. Relationen mel-

lem infinitiverne ligner dog afledning i hvert fald på ét punkt: Valget mellem 0 og *at* er et valg mellem to forskellige syntaktiske kategorier: en verbal og en (primært) ikke-verbal kategori. Desuden opfattes det også gerne som et kriterium for bøjning at valget mellem de mulige morfemer er obligatorisk i bestemte kontekster, og det kan være svært at påvise at der er tale om dette forhold i forbindelse med infinitiv, især hvis man opfatter valget som et spørgsmål om at tillægge *at* eller lade være. Spørgsmålet om valgets karakter af obligatorisk afhænger, ligesom spørgsmålet om antallet af morfemer i det lukkede sæt, om fortolkningen af fraværet af *at*. Da det er afgørende for spørgsmålet om paradigmaticitet om der faktisk er to kontrasterende tegn, er det nødvendigt med en kort diskussion af nulbegrebet som følger efter en nærmere analyse af *ats* morfosyntaktiske status.

4. *Ats* morfosyntaktiske status

Selvom *at* ortografisk gengives som et selvstændigt ord, er det som nævnt svært at sige hvilken ordklasse *at* skulle tilhøre. GDS tager konsekvensen og opgiver helt opfattelsen af *at* som et ord. I stedet beskrives *at* som et præfigeret bøjningselement i opposition til et nulflexiv (GDS: 1846). Et væsentligt argument for at opfatte *at* som et præfiks er at det skal have direkte kontakt med infinitiven, og der er ikke mulighed for at placere fx et til infinitiven hørende adverbial mellem *at* og infinitiv. Et sådant adverbial, fx *altid*, må placeres før *at*:

- (27) du må huske altid at børste tænder (jf. *du må huske at altid børste tænder)

Her adskiller dansk sig fra svensk hvor visse adverbialer kan stå mellem *att* og infinitiv (eksempel fra Google):

- (28) kom ihåg att alltid tvätta redskapen mellan varje träd som ska beskåras

Opfattelsen af *at* og 0 som præfigerede flexiver der hører til infinitivens dannelse på ordniveau, stemmer dog dårligt overens med det forhold at sideordnede infinitivhelheder (infinitiv + styrede led) normalt kun har *at* foran første infinitiv hvorved dette *at* har skopus over alle infi-

nitivhelhederne (som indrammes med kantet parentes i de følgende to eksempler):

- (29) de fleste af os har oplevet at [have kvalme] og [være svimle]
 (30) han havde nået at [sætte kasserollen over ilden] og [åbne for vinduet]

At er altså ikke et præfigeret fleksiv på ordniveau, men et foranstillet morfosyntaktisk element på fraseniveau, et proklitikon. Dette proklitikon har skopus over den samlede (evt. sammensatte, koordinerede) infinitivhelhed og er placeret umiddelbart før (eller eventuelt på første plads i) denne. Selve udtryksoppositionen mellem *at*-infinitiv og 0-infinitiv må altså betragtes som proklitisk: et valg mellem proklitisk *at* og proklitisk 0:

<u>Paradigme</u>	<u>Infinitivhelhed</u>
<i>at</i>	<div style="display: flex; align-items: center; justify-content: center;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-right: 10px;"> Infinitiv: V + -e (m. styrede led) </div> [konjunktion] <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin-left: 10px;"> Infinitiv: V + -e (m. styrede led) </div> </div>
vs.	
0	

Ideen om et sådant proklitisk 0 giver anledning til at se nærmere på begrebet 0 og dets anvendelse i grammatisk analyse og beskrivelse.

5. Nulbegrebet

Saussure påpegede at udtryksoppositionen i en tegnkontrast kan varetages af 'noget' over for 'ingenting' (Saussure 1984: 123-124), og hans klassiske eksempel er genitiv pluralis af *slovo* 'ord' i tjekkisk, hvis udtryks-side er fraværet af de andre mulige og positivt udtrykte kasus/numerus-fleksiver, her blot med et par eksempler fra det samlede paradigme:

- (31) slov-o   slov-a   slov-0
       ord-NOM.SG   ord-NOM.PL   ord-GEN.PL

I dansk kendes oppositionen mellem 0 og et positivt udtryk tegn fra forskellige fleksivparadigmer, fx numerus (se eksempel (1) i afsnit 1.1.).

Mel'čuk beskriver meget rammende det sproglige nul som "meaningful absence" (2006: 470) og definerer det nærmere som et sprogligt tegn med et specifikt indhold hvis udtryksside er tom (2006: 469). I sin diskussion af nulbegrebet advarer Mel'čuk mod fristelsen til at bruge uvederhæftige nuller:

"a linguist can be easily tempted into postulating zeroes everywhere as soon as a zero helps to make his description more consistent or elegant ... they become a sort of a convenient stopgap used to salvage a theory-driven analysis" (Mel'čuk 2006: 469-470).

Der bør altså for den videnskabelige redeligheds skyld stilles strenge krav til hvornår der postuleres nultegn i en grammatisk analyse, og Mel'čuk opstiller følgende tre kriterier (2006: 470-471):

1. **Expressiveness:** Der må kun postuleres et nultegn hvis der kan konstateres et indhold der kan høre til nuludtrykket. Indholdstomme nuller kan altså ikke accepteres; de skal udtrykke et indhold.
2. **Exclusiveness:** Der må kun postuleres et nultegn hvis det konstaterede indhold ikke kan høre til et positivt tegnudtryk. Nultegnet er altså sidste udvej når der ikke findes ikke-nul-løsninger.
3. **Contrastiveness:** Der må kun postuleres et nultegn hvis dette tegn står i paradigmatiske kontrast til et positivt udtrykt tegn hvis betydning hører til inden for samme kategori som nultegnet indhold. Nullet skal altså være distinktivt og i opposition til et tegnudtryk hvis fravær kan konstateres.

Til disse tre kriterier kan man tilføje et fjerde følgekriterium: **obligatoriness**. Kun hvis valget mellem 0 og noget andet er obligatorisk, kan man erkende om der er valgt et nultegn i kontrast til et muligt positivt udtrykt tegn. Hvis valget ikke var obligatorisk, kunne fraværet af det positivt udtrykte tegn blot betyde at ingen af de to tegn var valgt.

Ud fra en teori om at grammatiske elementer per definition er organiseret i paradigmatiske oppositioner (Heltoft 1996), kan det være fristende at introducere et nultegn hvis der ikke synes at være andet som et ensomt grammatisk element kan danne et paradigme med, men

netop i en sådan situation vil de ovenstående kriterier sætte fornuftige grænser for nullerne – og dermed potentielt udfordre definitionen af grammatik som paradigmatiske. I analysen af *at* som et grammatisk element gør netop disse forhold sig gældende.

5.1. *Nul og afledning*

Set ud fra kategoriforskellen mellem 0-infinitiv og *at*-infinitiv ligner relationen mellem de to som nævnt afledning. Man må derfor stille det generelle spørgsmål om der er et nul (og altså et tegn) til stede når en afledning ikke finder sted, fx når et ord ikke omdannes ved afledning. I engelsk kan der produktivt dannes adverbier ud fra adjektiver ved tilføjelse af *-ly*, og spansk har produktiv diminutivdannelse ved forskellige former for suffigering:

(32) nice > nicely

(33) *cerveza* > *cervecita*

øl lille øl

Men giver det mening at hævde at de ikke-afledte ord *nice* og *cerveza* indeholder et nultegn i opposition til hhv. *-ly* og *-it(a)*? Svaret må søges i en undersøgelse af de semantiske relationer mellem base og derivat, hvor der kan sondres mellem addition og opposition. Hvis forskellen på to størrelser A og B *alene* er den at B indeholder en yderligere specifikation af A som nærmere indkredser A's betydning og dermed indskrænker fortolkningspotentialitet, som i tilfældet *cerveza* vs. *cervecita*, er der tale om addition, og her kan A med sin ringere grad af specifikation også bruges hvor B kan bruges (*cerveza* kan også bruges om en lille øl), mens det omvendte ikke er tilfældet. I så fald kan der ikke postuleres et nultegn i A som betyder fravær af specifikationen i B. Ved opposition har A og B forskellige potentialer, og valget af A frem for B indebærer en specifikation på samme måde som valget af B gør. Dette udelukker ikke at der kan forekomme participation på grundlag af en forskel i markerethed (jf. Andersen 2001: 43-46); det afgørende er at der kan konstateres en tilvalgt, kontrasterende betydning i både A og B. *Nice* og *nicely* har forskellige syntaktiske (og dermed semantiske) potentialer, og der er derfor grund til at overveje om forholdet mellem de to bør opfattes som en opposition som sandsynliggør tilstedeværelsen af et nultegn i *nice*. Denne specifikke analyse skal ikke forfølges

yderligere her, men en lignende situation diskuteres i beskrivelsen af genitiv i afsnit 6.

5.2. Nuls morfosyntaktiske status

Det mest almindelige eksempel på nultegn i grammatiske beskrivelser er nulflexiver, altså fravær af positivt tegnudtryk i ords bøjningsparadigmer. Der er imidlertid ikke noget principielt til hinder for at operere med nultegn inden for andre morfosyntaktiske udtrykssystemer end morfologi på ordniveau. Således beskriver Mel'čuk ud over nulflexiver både nulrødder, syntaktiske nuller (syntaktiske konstituenten med nul som udtryk), nuloperationer (fx fravær af stammeforandring) og nulklitika (2006: 471-476). Det essentielle er at en bestemt form for positivt udtrykselement kan være til stede eller fraværende, og fraværet af dette udtrykselement (som så er det paradigmatiske alternativ) kan på alle niveauer bære et tegninhold og dermed selv være et udtrykselement. Der er dermed ingen problemer i at tale om et nulproklitikon sådan som analysen af *ats* paradigmatiske vil kræve.

Det bør dog påpeges at en betegnelse som 'nulklitikon' må forstås som en praktisk 'forkortelse' for 'et positivt udtrykselements fravær der signalerer tilstedeværelsen af et tegn hvis paradigmatiske alternativer udtrykkes som klitika'. Man kan aldrig se et nul, og man kan derfor strengt taget ikke definere nultegnets udtrykskarakter som den samme som de øvrige paradigmemedlemmers. Dog giver det oftest god mening rent praktisk at give nultegnets samme morfosyntaktiske status som de øvrige medlemmer.

6. Genitiv og nongenitiv

Analysen af forholdet mellem NP'er der står i genitiv, og NP'er der ikke står i genitiv, er meget velegnet som model for analysen af forholdet mellem 0-infinitiv og *at*-infinitiv. Genitiv i moderne dansk er ikke længere medlem af kasusparadigmet, men står alene i opposition til nongenitiv (Heltoft 1996: 480-482). Morfologisk er der sket en udvikling der har ført til at det oprindeligt flexiviske genitiv-*s* nu har status som enklitikon der placeres efter den samlede NP, og har skopus over denne, uanset NP'ens yderste højrekonstituent (Herslund 2001, eksemplerne er her og nedenfor mine):

- (34) pigens bog
- (35) pigen fra Spaniens bog
- (36) pigen der rejste hertil fra Spanien for en uge sidens bog

Spørgsmålet er da om forholdet mellem genitiv og nongenitiv har paradigmatiske karakter, og dette må undersøges ud fra en analyse af deres indbyrdes semantiske relation – er det addition eller opposition – baseret på anvendelsen af de to.

6.1. Nongenitiv og genitivs anvendelse

NP'er der ikke står i genitiv, har argumentfunktion. De fungerer enten som subjekt eller objekt eller som styrelse for en præposition (og da evt. som antiled eller komitativled):

- (37) digteren skrev
- (38) fascisterne myrdede digteren
- (39) en ny bog af digteren

En NP i genitiv kan enten være bestemmer i en NP eller prædikat:

- (40) digterens andalusiske barndomshjem (jf. det andalusiske barndomshjem)
- (41) huset derovre er digterens

Dette udtømmer nongenitiv og genitivs funktioner.

6.2. En kombination af addition og opposition

Intuitivt ligner tilføjelsen af genitiv-s en form for afledning af en "normal" NP til noget andet. -s'et giver NP'en en særlig funktion: Det markerer at NP'en skal betegne en possessor, eller bredere og mere dækkende, rollen HELHED i en DEL/HELHED-relation (GDS: 495-496). Denne semantiske specifikation er en addition idet genitiv-NP'en får en specifik rolle som også nongenitiv-NP'en ville kunne udfylde.¹

---

1. Fx bliver en NP der fungerer som indirekte objekt, konstruktionelt kodet som HELHED i en DEL/HELHED-relation.

Den additive relation er dog ikke det eneste der hører til karakteristiken af forholdet mellem nongenitiv-NP og genitiv-NP. Som vist ovenfor fungerer nongenitiv-NP'en som argument, mens genitiv-NP'en har de to nonargument-funktioner bestemmer og prædikativ, og med hensyn til disse syntaktiske funktioner er der ingen overlap; nongenitiv og genitiv står i komplementært forhold til hinanden, og ingen af de to har det potentiale den anden har. Dermed er der tale om et oppositionsforhold, og fraværet af genitiv-s har altså betydning; det er et nultegn hvis indhold er den indholdssyntaktiske tolkningsinstruks 'denne NP er argument'.

Samlet kan disse to niveauer i den semantiske kodning stilles op på følgende måde:

Niveau	Udtryk	Indhold	Relationstype
Semantisk rolletilskrivning	-0	(fravær af indhold på dette niveau)	Addition, ikke-komplementær
	-s	+ HELHED i DEL./HELHED-relation	
Indholdssyntaktisk funktion	-0	Argument	Opposition, komplementær
	-s	Nonargument: bestemmer/prædikativ	

I tilfældet genitiv vs. nongenitiv er der altså tale om et enklitisk paradigme bestående af en opposition i udtrykket mellem 'noget' og 'ingenting'. Den nødvendige oppositionssemantik er at finde på det indholdssyntaktiske niveau, og med oppositionen mellem forskellige syntaktiske funktioner skræver paradigmet over forskellige kategorier. Paradigmets semantiske ramme bliver derfor den abstrakte 'superkategori' argumentstatus.

6.3. Genitiv vs. nongenitiv som rangklasse

Skiftet mellem forskellige syntaktiske kategorier er det der ligger bag GDS' betegnelse for oppositionen genitiv vs. nongenitiv – der jo ikke drejer sig om kasus – nemlig **rangklasse** (GDS: 370). Rangklassebegrebet stammer fra Jespersen som opstillede en teori om tre (eller om

nødvendigt flere) forskellige **ranks**, der betegner forskellige størrelses status i forhold til hinanden (fx en nominal kerne som **primary rank** og dets adled som **secondary rank**, Jespersen 1924: 96-107). Jespersen omtaler også forholdet mellem NP'er uden genitivmarkering og genitiv-NP'er som en forskel mellem primær og sekundær rang (Jespersen 1924: 98; der tales om at bruge substantiver som sekundære ved at sætte dem i genitiv), og dermed formulerer Jespersen en sammenbindende ramme for den transkategoriale kontrast. Rangklassebegrebet kan altså anvendes til at beskrive relationer der skræver over flere kategorier, og som det fremgår nedenfor, vil jeg i analysen af infinitivparadigmet benytte dette begreb, om end anderledes og bredere end i Jespersens teori.

7. 0 versus *at* som proklitisk paradigme

Det er nu tid til at skitsere hvordan relationen mellem 0-infinitiv og *at*-infinitiv kan beskrives som et grammatisk paradigme. Artiklens indledende opridsning af paradigmeteori giver listen over nødvendige paradigmeingredienser: et lukket sæt af tegn der udgør de kontrasterende medlemmer, et paradigmeaktiverende domæne og en semantisk ramme. På udtrykssiden er paradigmets medlemmer på plads: *at* og 0, mens den præcise indholdsmæssige kodning af tegnene ligger åben. Disse to medlemmer har status af en proklitisk opposition, det positive proklitikon *at* over for et nulproklitikon. Den syntagmatiske position for 0 vs. *at* er en plads umiddelbart før infinitivhelheden som prokliseparadigmet har skopus over. Infinitivhelheden er dermed paradigmets domæne. Der tilbagestår spørgsmålet om hvad rammen for paradigmet er, et spørgsmål der må besvares i en dialektik med analysen af de to paradigmemedlemmers respektive indhold baseret på de observerede funktioner i forskellige konstruktioner.

GDS foreslår som nævnt at 0 udtrykker verbal infinitiv, mens *at* udtrykker nominal infinitiv (GDS: 264, 371, 819-826), og rammen for paradigmet kunne da beskrives som 'nominalitet'. I det følgende vil jeg forsøge at indkredse flere karakteristika for infinitivoppositionens semantik for at give et andet og mere præcist bud på kodningen i paradigmet.

7.1. Indeksikalsk funktion

Tilstedeværelse og fravær af *at* kan, i visse af funktionerne, beskrives som grammatiske indekser (Andersen 1980: 5, 19; 2007: 29). Sproglige tegn er først og fremmest symbolske (med en arbitrær relation mellem indhold og udtryk), men når bestemte udtryksfænomener, fx allomorfer, systematisk optræder i syntagmatisk sammenhæng med bestemte (andre) tegn, kan disse udtryksfænomener opnå indeksikalsk status: De peger på tilstedeværelsen af disse andre størrelser i konteksten. Når infinitiven er styret af et overordnet verbum, kan de to udtryk *0* og *at* opfattes som indeks for det styrende verbum: *0* er indeks for at det styrende verbum tilhører en semantisk specifik klasse af verber som kan inddeles i to undergrupper, modalverberne og de sanseverber og kognitive verber (plus *bede* og *lade*) der indgår i konstruktionen objekt med *0*-infinitiv. *At* er indeks for et hvilket som helst andet styrende verbum. Denne indeksikalske funktion er naturligvis afhængig af at infinitiven optræder i en styret kontekst, og analysen peger således på at aktiveringen af denne semantiske kodning er afhængig af infinitivens status i det syntaktiske hierarki (Christensen 2007: 153-160 om hierarki som faktor i et hyperparadigme for modus i dansk). Den indeksikalske funktion forudsætter således den syntaktiske kontekst, hvilket kan ses som et eksempel på de sproglige tegns fundamentale karakter af samarbejdsafhængige bidrag til større helheder (Harder 1996: 101, 275-277).

7.2. Verbalrangklasse

Indeksikaliteten kan ikke være den eneste kodning i oppositionen da kontrasten mellem *0* og *at* også findes uden for styrede kontekster. *At*-infinitiven kan fx fungere som et selvstændigt nominalled uden et overordnet led (som handlings-, aktivitets- eller tilstandsbetegnende 'titel' eller 'etiket'), og *0*-infinitiv kan som vist danne nonfinit prædikation. Som en bredere ramme for paradigmet, der også skal kunne indbefatte den indeksikalske funktion, vil jeg med inspiration fra Jespersen (jf. afsnit 6.3.) foreslå **verbalrangklasse**.

Man kan argumentere for at verber som ordklasse funktionelt set har som primær funktion at være prædikater i forhold til argumenter i finite sætninger, og i det perspektiv kan alle infinite former i en vis forstand betragtes som sekundære. Sekundariteten i forhold til finite former skal ikke diskuteres her; denne observation tjener

alene som støtte for det synspunkt at verbal funktion har en form for funktionel førsterang for verber. 0-infinitiven har som vist altid verbal funktion (med den nævnte optræden i fundamentfeltet i stedet for *at*-infinitiv som en mulig undtagelse), mens *at*-infinitiven først og fremmest har ikke-verbale funktioner. De to infinitiver kan dermed beskrives således at 0-infinitiv har **primær verbalrang**, mens *at*-infinitiv har **sekundær verbalrang**; *at*-infinitiven er så at sige "verbumsagtig" i en grad der er en tak længere ude i systemet. En alternativ betegnelse inden for verbalrangklasse som paradigmeramme kunne være **verbal rang** vs. **transverbal rang**. Pointen med denne betegnelse vil være at *at*-infinitiven overskrider den kategoriale grænse for verbal opførsel. Når der er valgt en infinitiv, aktiveres der således et paradigme hvor man skal tage stilling til infinitivens syntaktiske (og dermed også semantiske) status forstået som to kontrasterende muligheder inden for verbalrangklasse. Ligheden med valget mellem genitiv og nongenitiv burde være ganske klar. Den indeksikalske funktion harmonerer med verbalrangklasse-beskrivelsen og kan integreres i denne ramme. Når 0-infinitiven peger på sin særlige gruppe af styrende verber, peger den på verber der enten gør den til en del af et komplekst prædikat (og altså en del af verbalhelhed) eller til den verbale kerne i en sekundær prædikation. Når *at*-infinitiven peger på alle andre former for styrende verber, korrelerer dette med at den er styret til at udfylde en ikke-verbal funktion i de fleste tilfælde.

7.3. Markerethed

Grammatiske paradigmer kan karakteriseres ved en asymmetrisk relation mellem medlemmerne således at et medlem er umarkeret, mens det andet (eller de andre) er markeret (Andersen 2001; Christensen 2007: 50-58; Nørgård-Sørensen et al. (ms): 34-41). I paradigmer med et medlem der udtrykkes med 0, er det ofte nulmedlemmet der er umarkeret, men det er ikke altid sådan (Christensen 2007: 86-87 om imperativ som markeret paradigmemedlem med udtrykket 0), og endskønt infinitivens primære verbalrang har nuludtryk, lader det til at dette er det markerede medlem af paradigmet. Inden for den indeksikalske funktion ser man at 0-infinitiv peger specifikt på en lukket klasse af styrende verber, mens *at*-infinitiv er negativt defineret som en udpeger af 'ikke denne specifikke klasse'. Dette forhold er hvad Andersen omtaler som **privileges of occurrence** i sin beskrivelse af indeksikalsk markerethed (Andersen 1980:

19). Hvad angår infinitivernes syntaktiske funktionsmuligheder, såvel i styrede som i ikke-styrede kontekster, har 0-infinitiv som vist kun verbal funktion, mens *at*-infinitiven har alle de andre funktioner – nominale og adverbielle, sekundære eller transverbale – inklusive visse funktioner der muligvis bør tolkes som verbale (fx *begynde* + *at*-infinitiv). Med *at*-infinitivens mulighed for at bevæge sig ind på 0-infinitivens område, lader der til at være tale om participation (Andersen 2001: 46; Christensen 2007: 46): Det umarkerede medlem kan, i visse tilfælde, optræde med den funktion der tilskrives det markerede medlem.

8. Konklusion

Artiklens analyse af 0-infinitiv og *at*-infinitiv har vist at der kan opstilles et grammatisk paradigme med en både udtryks- og indholdsmæssig kontrast mellem de to. De har stort set komplementære funktioner i de syntaktiske konstruktioner de indgår i, med *at*-infinitivens potentiale som det bredeste. I udtrykket er oppositionen proklitisk: *At* er positivt proklitikon, mens fraværet af *at* tjener som udtryk for den paradigmatiske modsætning. På indholdssiden skræver paradigmet over forskellige syntaktiske kategorier, og det rejser spørgsmål om paradigmatisering ved afledningslignende grammatiske fænomener og kriterierne for nultegn som paradigmemedlem. Med et skel inden for semantiske relationer mellem addition og opposition har jeg vist at nul kan tillades ved oppositionsrelationer, også de transkategoriale, og genitiv vs. nongenitiv er et godt eksempel på dette. For infinitiv er der en oppositionsrelation mellem tilstedeværelse og fravær af *at*, og det kan derfor retfærdiggøres at tale om et nultegn. Den semantiske analyse må tage højde for syntaktiske tolkningsinstrukser som en del af betydningskodningen; at have et syntaktisk potentiale som er et andet end det paradigmatiske alternativs potentiale, er en indholdsstrukturel oplysning. Desuden må ikke kun symbolsk betydning, men også indeksikalsk funktion regnes med som semantisk kodning.

Semantikken i infinitivparadigmet rummer et indeksikalsk element i styrede kontekster: Valget peger på det styrende verbs beskaffenhed. Den indeksikalske semantik kan sættes ind i en bredere ramme for paradigmet: Verbalrangklasse. 0-infinitiv har primær verbalrang (eller simpelthen verbal rang) og er paradigmets markerede medlem;

at-infinitiv har sekundær verbalrang (eller transverbal rang) og er det umarkerede medlem.

Henvisninger

- Andersen, H. (1980). Morphological change: towards a typology, i J. Fisiak (red.) *Recent Developments in Historical Morphology*, Haag: Mouton, 1-50.
- Andersen, H. (2001). Markedness and the theory of linguistic change, i H. Andersen (red.) *Actualization: linguistic change in progress*, Amsterdam: Benjamins, 21-57.
- Andersen, H. (2007). Grammaticalization in a speaker-oriented theory of change, i Th. Eythorsson (red.) *Grammatical change and linguistic theory. The Rosendal papers*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 11-44.
- Bauer, L. (1988). *Introducing Linguistic Morphology*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Christensen, T. K. (2007). *Hyperparadigmer: en undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modusystemer*. Roskilde: Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitet.
- Hansen, E. & Heltoft, L. (fortryk, 2007). *Grammatik over det Danske Sprog (GDS)*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Harder, P. (1996). *Functional Semantics. A Theory of Meaning, Structure and Tense in English*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Haspelmath, M. (1989). From purposive to infinitive – A universal path of grammaticalization, *Folia Linguistica Historica* 10, bd. 1-2, 287-310.
- Heltoft, L. (1996). Paradigmatic structure, word order and grammaticalization, i E. Engberg-Pedersen et al. (red.) *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*, Amsterdam: John Benjamins, 469-494.
- Heltoft, L. (2001). Måske begynder vi at forstå det, i P. Jarvad et al. (red.) *Sproglige åbninger. E som Erik, H som 70*, København: Hans Reitzels Forlag, 87-98.
- Herslund, M. (2001). The Danish -s genitive: from affix to clitic, *Acta Linguistica Hafniensia* 33, 7-18.
- Jespersen, O. (1924). *The Philosophy of Grammar*. London: George Allen & Unwin.

- Mel'čuk, I. (2006). *Aspects of the Theory of Morphology*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter
- Nørgård-Sørensen, J., Schøsler, L. & Heltoft, L. (ms.). *Connecting grammaticalisation*.
- Saussure, F. de (1984 [1. udg. 1915]). *Cours de linguistique générale*. Paris: Payot.

